

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г.С.СКОВОРОДИ

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ, СПЕЦІАЛЬНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Харків 2023

початкових класів спеціальної школи для дітей із інтелектуальними порушеннями.....	398
Киркевич Т.О. Корекція дисграфії у здобувачів освіти молодшого шкільного віку.....	402
Клевцова Т.В. Роль арттерапевтичних методів у корекційно-логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку.....	405
Кобченко С.Р. Застосування методів альтернативної та додаткової комунікації у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями.....	407
Коваленко Г.С. Використання онлайн технологій в логокорекційній роботі з білінгвальними дітьми.....	413
Колесник Г.-М.С. Мотивація та самомотивація здобувачів освіти до занять фізичною культурою в спеціальній школі.....	417
Колінько С.А. Формування математичних уявлень і понять у молодших школярів із інтелектуальними порушеннями.....	420
Корженко А.С. Сучасне трактування дефініції «емоційна сфера»: критерії та показники її розвитку.....	423
Краснокутська Н. В. Використання театралізованої діяльності як засобу формування та розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення.....	425
Кулик А. Теоретичне обґрунтування проблеми формування засобів мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня.....	428
Куцунер О.М. Використання можливостей інклюзивного середовища для формування особистості дитини з особливими освітніми потребами.....	433
Лахтюк А. Ф. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.....	436
Літвін Ю.Ю. Основи формування складової структури слова у дітей дошкільного віку із ФФН.....	439
Літвінчук А.М. Ерготерапія як засіб формування соціально-побудових навичок у дітей з помірним та тяжким ступенем інтелектуальних порушень.....	443
Лісовець А.В. Розвиток навичок власного висловлювання в учнів середнього шкільного віку з ЗНМ III рівня на уроках мовно-літературної галузі.....	446
Литвин В.Г. Використання ігрових вправ при корекції звука [р] у дошкільнят з функціональною дислалією.....	449
Лозицька І.М. Особливості виховання музично-естетичних інтересів учнів із психофізичними порушеннями в умовах інклюзивної освіти.....	454
Лола Д.А. Теоретичне обґрунтування проблеми використання розвитку мовленнєвої активності дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення її рівня.....	456
Маркозова А.А. Теоретичне обґрунтування проблеми профілактики дисграфії у дітей старшого дошкільно віку засобами ізотерапії.....	462
Мерцалова В.В. Особливості роботи на уроках читання з дітьми з порушенням зору.....	465
Мороз М.І. Проблема дислексії у роботах сучасних науковців.....	468

опановують різними формами спілкування. В процесі реалізації завдань театралізованої діяльності відбувається удосконалення мовлення. Цьому сприяє робота над виразністю реплік персонажів, власних висловлювань. Легко і природно активізується словник дитини, удосконалюється звукова культура мовлення, зазнають позитивних змін просодичні характеристики мовлення, формуються мовні узагальнення. Підготовка до виконання ролі ставить дитину перед необхідністю ясно, чітко, зрозуміло висловлюватися, багаторазово повторюється слова ролі. Театралізована діяльність передбачає володіння учнями навичками правильного ведення діалогу, вміння слухати себе та оточуючих, логічно, правильно вимовляти текст, дотримуватися ритміко-інтонаційних відтінків мовлення, артистично вимовляти завчене, поводитися на сцені розкуто і невимушено.

Процес підготовки до театральних дій вимагає структурованої, продуманої роботи. Так, на початку проходить знайомство дитини з твором, розбір дій персонажів, демонстрація їх дій, перегляд, за наявності, відео сюжетів (мультфільмів, фільму, театральних вистав) за визначеним твором. В процесі роботи визначаються особливості оповідання, уточнюються значення незнайомих слів, проводиться бесіда. Потім сюжет казки відтворюється через повторне читання, читання за ролями, переказ дітьми. І лише тоді, коли твір зрозумілий усім дітям, педагог переносить його у гру. З'ясовуються характер героя, дії персонажів та їх послідовність; підбираються костюми та атрибути гри, розподіляються ролі. Проведена робота з організації театралізованої діяльності дітей з ТПМ стимулює навчальну, пізнавальну, артистичну та природну мовленнєву діяльність, має позитивний вплив на моторну, сенсорну, емоційну сферу. Правильно побудована театральна діяльність має значне корекційне значення для дитини із ТПМ, і вимагає від педагога розуміння особливостей розвитку дитини та професійної гнучкості.

Література

1. Державний стандарт початкової освіти (МОН України). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 30.01.22)
2. Рібцун Ю. Стандартизація початкової освіти дітей із тяжкими порушеннями мовлення в умовах Нової української школи. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка», Том 3, № 23, с. 139-145 <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/23.166820>
3. Турчин Т. Театральне мистецтво в практиці сучасної початкової школи. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя), (2), 57-63. <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2021-PP-2-57-63>

Кулик А. С.

здобувач вищої освіти спеціальності 016 «Спеціальна освіта»

Науковий керівник: Міщенко О. А.

к. пед. н., доцент кафедри спеціальної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗАСОБІВ МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ІІ РІВНЯ

Різномасштабне вивчення мовленнєвих порушень та загального недорозвинення мовлення зокрема, попри широку розробленість у логопедії, продовжує викликати зацікавленість дослідників та виступає завжди актуальним, крім того, вплив подій військового часу вносить нові корективи у проведення корекційної роботи. Вимоги закладів середньої освіти, стосовно високих знань та умінь, що висуваються обов'язковими перед дошкільниками, в першу чергу стосуються навичок спілкування з однолітками та дорослими, що потребує максимального відкоригування існуючих проблем у мовленнєвому розвитку дітей до початку їхнього навчання у школі. Формування мовленнєвого запасу дітей з ООП є одним із основних напрямів сучасного логопедичного дослідження. Фахові джерела свідчать, що формування мовлення є одним із важливіших завдань для дітей дошкільного віку. На сьогодні спостерігається збільшення кількості дітей із мовленнєвими порушеннями – «... на 20% за останні п'ять років, що відповідає 17–42% усіх дітей дошкільного віку, причому існує стійка тенденція до збільшення цього показника» [5].

Проблематиці дослідження різних аспектів розвитку мовлення дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІ рівня були присвячені роботи: Л. Волкової, К. Крутій, Р. Левіної, Є. Соботович, Т. Філічевої, М. Шеремет та інших.

Розробкою показників нормотипового розвитку мовлення у дітей дошкільного віку займалися: В. Тищенко, Є. Соботович, А. Богуш, В. Тарасун, М. Філічева, Т. Чиркіна, М. Фомічова та інші. Висвітленню специфіки та особливостей подолання загального недорозвинення мовлення у дітей дошкільного віку присвячені наукові роботи: Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко та інших.

Проблема оволодіння дітьми із ЗНМ соціальними уявленнями розглядалася в наукових дослідженнях: Д. Міняжева, О. Павлова, О. Слінько, Л. Соловійова, О. Шацької та інших. Встановлено, що за мірою специфіки мовленнєвого порушення, соціальний розвиток дітей не формується належним чином. Механізм соціалізації дітей із ЗНМ має певні особливості [3]. Діти мають труднощі в засвоєнні системи культури мовлення та зразків поведінки у суспільстві. Для них характерною є наявність складнощів у досяганні власних цілей, що може призвести до труднощів у проявах поведінки. Незважаючи на наявність досліджень проблеми соціального розвитку дітей із ЗНМ, питання формування соціальної компетентності у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення не набуло широкого висвітлення.

Потреби часу актуалізують необхідність психологічної підтримки дітей, які зазнали травмуючого впливу війни, що потребує аналізу наукових розробок у цій царині як вітчизняних, так й іноземних учених. На думку З. Кісарчук, Г. Лазоси, Л. Литвиненко, Я. Омельченко, Л. Царенко та інших, нагальною постає потреба в розробленні комплексного підходу до опрацювання травмуючого досвіду дітей. Основою комплексного підходу є системне бачення нормальних і

симптоматичних процесів, які відбуваються із травмованою дитиною; добір системи методів, які екологічно і послідовно опрацьовують руйнівні психоемоційні стани, що виникли внаслідок значних травматичних чинків [6].

Варто зазначити, що до теперішнього часу деякі аспекти проблеми корекції ЗНМ III рівня у дошкільників залишаються малорозробленими, що й обумовлює нашу наукову зацікавленість означеним вище напрямом дослідження.

Метою даної розробки визначаємо: теоретичне обґрунтування проблеми формування засобів мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Завдання: 1) Здійснити аналіз та систематизацію науково-педагогічних джерел з досліджуваної проблеми: «Формування засобів мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня». 2) Надати дефінітивну характеристику ключових понять дослідження. 3) Виокремити та оприлюднити науковий апарат індивідуального магістерського дослідження на тему: «Формування засобів мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня».

Розкриваючи **завдання 1**, спробуємо систематизувати проаналізовані науково-педагогічні джерела з проблеми: «Формування засобів мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня». Дослідивши ряд словниково-довідникових джерел, маємо констатувати єдність наукових доглядів що до визначення ЗНМ, як ключового поняття магістерського дослідження. Так, посібник «Логопсихологія» за ред. С. Коноплянистої, визначає загальне недорозвинення мовлення, як комплекс різних складних мовленнєвих порушень, за яких у дітей спостерігається порушене формування всіх складових мовленнєвої системи [4, с.265]. Загальне недорозвинення мовлення може проявлятися при складних формах дитячої мовленнєвої патології: дизартрії, ринолалії, алалії, у тих випадках, коли одночасно виявляється прогалини у фонетико-фонематичному розвитку та недостатність словникового запасу.

Важливими для нашого дослідження, з огляду організації роботи з мовленнєвого розвитку досліджуваної групи дітей, постають розробки: Т. Донченко, В. Капінос, Т. Ладиженської, А. Маркова, В. Мельничайко та інших. Значним внеском у розвиток вітчизняної методики формування усного й писемного мовлення учнів на основі положень теорії мовленнєвої діяльності є праці М. Пентилюк. Спираючись на досягнення вчених в галузі психолінгвістики, дослідниця стверджує, що: «1) спілкування слід розглядати як мовленнєву діяльність – один із різновидів діяльності людини; 2) реалізація будь-якого виду мовленнєвої діяльності вимагає формування в учнів необхідних для спілкування комунікативних умінь, що спираються на відповідні знання понятійні (лінгвістичні, мовленнєвознавчі); операційні (правила і способи побудови зв'язного тексту, різноманітні вправи репродуктивного й продуктивного характеру) [6, с. 153].

Розглядаючи **завдання 2**, спробуємо надати дефінітивну характеристику ключових та дотичних до ключових понять. Загальне недорозвинення мовлення

- різні складні мовленнєві порушення, за яких у дітей спостерігається порушене формування всіх складових мовленнєвої системи [4, с. 245]. Для розуміння досліджуваного феномену індивідуальної наукової роботи магістра, маємо розглянути дотичні поняття «мова», «мовленнєва діяльність», «механізми мовлення». Так, «мова» трактується як - система знаків, яка є засобом спілкування, мисленнєвої діяльності, передачі інформації від покоління до покоління та її зберігання. Мовні одиниці (фонемі, морфемі, лексемі, словосполучення, речення) та зв'язки між ними утворюють складну органічну структуру мовної системи [2, с. 268]. Мовленнєва діяльність - специфічна форма психічної діяльності людини, що забезпечує розуміння мовлення оточення і власні висловлювання [2, с. 268]. За визначенням дефектологічного словнику за ред. В. Бондаря, механізми мовлення -формування та функціонування мовленнєвої діяльності забезпечується складною системою психофізіологічних механізмів. Розрізняють дві групи механізмів: загальнофункціональні та специфічні мовленнєві [1, с. 265].

Науково-педагогічні джерела свідчать, що для дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ III рівня), постають характерними проблеми: а) із граматичною складовою мовлення; б) спостерігаються неточності звуковимови; в) невідповідність до теми висловлювання. В свою чергу, корекція фонетико-фонематичної сторони мовлення спрямовується на: а) розвиток уваги; б) пам'яті; в) сприймання; г) контролю (слухової, зорової, рухової модальності), тобто, на психологічні механізми, що сприяють правильному формуванню основ писемного мовлення, а також, впливають на правильність формування власних думок, що є пов'язаними між собою. Варто зазначити, що дослідження Р. Левіної, В. Орфінської, Н. Траугот та інших описують особливості розвитку словникового запасу, граматичної будови, зв'язного мовлення та його фонемних аспектів у дітей із ЗНМ III рівня.

Загально відомо, що 1969 року Р. Левіна із колективом колег розробили порівняльну характеристику загального недорозвинення мовлення, у тлумаченні від цілковитої відсутності мовленнєвих засобів спілкування до розгорнутих форм зв'язного мовлення з елементами фонетико-фонематичного та лексико-граматичного недорозвитку. Фахові джерела свідчать, що виділяють чотири рівні мовленнєвого недорозвинення, які відображають типовий стан компонентів мовлення у дітей. З огляду на тематику нашого дослідження, вважаємо за потрібне деталізувати психолого-педагогічну характеристику дітей із ЗНМ III рівня. Третій рівень розвитку мовлення характеризується наявністю розгорнутого фразового мовлення з недорозвиненими лексико-граматичними та фонетико-фонематичними елементами. Діти на цьому етапі вже можуть вживати всі частини мови, правильно вживати прості граматичні форми, намагатися складати складнопідрядні речення. Варто відмітити, що поліпшується стан мовлення. Діти вже не відчують труднощів у називанні, відомих їм із життєвого досвіду предметів, дій, ознак та якостей. Вони можуть вільно розповідати про себе та свою родину, переказувати оповідання. Ключове поняття дослідження «Загальне недорозвинення мовлення» за визначенням С. Копоплястої розглядається у значенні - різні складні мовленнєві порушення, за

яких у дітей спостерігається порушене формування всіх складових мовленнєвої системи [2].

У дітей дошкільного віку з ЗНМ III рівня формування форм спілкування відбувається пізніше, спостерігаються стійкі труднощі у спілкуванні та взаємодії з іншими дітьми та дорослими. У них не формується властиве до їхнього віку розуміння емоцій, станів, установок та поведінки (як власної, так і оточуючих). Оскільки мовлення є однією з найскладніших розвинутих психологічних функцій людини, повноцінний розвиток мовлення дитини не тільки забезпечує її спілкування з оточуючими, але й постає основою її загального інтелектуального розвитку. Отже, діти повинні оволодіти відповідними знаннями мови, розвинути компетенції та навички, необхідні для спілкування. Для цього необхідно лише підібрати відповідні методи і прийоми розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови, насамперед, через формування словникового запасу, граматичної будови мовлення, зв'язності мовлення тощо.

Розглядаючи *завдання 3*, вважаємо за необхідне розробити та оприлюднити науковий апарат індивідуального дослідження магістра за темою: «Формування засобів мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня». *Об'єкт дослідження*: мовленнєве спілкування дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня. *Предмет дослідження*: психолого-педагогічне забезпечення формування засобів мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня. *Мета індивідуального дослідження магістра*: теоретично обґрунтувати та створити психолого-педагогічне забезпечення формування засобів мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Розробка даних тез дозволила теоретично обґрунтувати проблему формування засобів мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня. Здійснено аналіз та систематизацію науково-педагогічних джерел з досліджуваної проблеми за напрямками. Надано дефінітивну характеристику ключових понять дослідження «формування», «засіб», «мовлення», «спілкування», «діти старшого дошкільного віку», «ЗНМ» та дотичних понять. Виокремлено та оприлюднено науковий апарат індивідуального магістерського дослідження на тему: «Формування засобів мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня».

Література

1. Дефектологічний словник: навчальний посібник / За редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. - К.: «МП Леся», 2011. 141 с.
2. Логопсихологія : навч. посіб. / С.Ю. Конопляста, Т.В. Сак ; за ред. М.К. Шеремет. 2-ге вид., стер. - К.: Знання, 2012. - 264 с.
3. Мартиненко І.В. До проблеми порушень комунікації у дітей із тяжкими порушеннями мовлення / І.В. Мартиненко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. - № 16. – С. 288– 290.
4. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки: методичний посібник / З.Г. Кісарчук, Я.М. Омельченко, І.М. Біла, Г.П. Лазос; за ред. З.Г. Кісарчук. К.: Логос. 2015.

5. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмнометодичний комплекс. Київ : Кафедра, 2013. 284 с. URL : http://lib.iitta.gov.ua/5812/1/Комплекс_ФФНМ_Рібцун.pdf
6. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах. За редакцією М.І. Пентилюк: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000.

Куцунер О.М.,

здобувач вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Науковий керівник: Кузава І.Б.,

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти – це та складова гуманітарної політики держави, що свідчить, наскільки її суспільство готове свідомо захищати невід'ємні права людини, яка сьогодні поступово входить у освітній процес України.

Інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір України є одним із напрямів гуманізації всієї системи освіти. Такі діти можуть навчатися у закладах загальної освіти за умови реалізації інклюзивної моделі навчання, що потребує змін на всіх рівнях, оскільки це особлива система навчання, яка охоплює різноманітний контингент учнів і диференціює освітній процес, зважаючи на потреби дітей усіх груп та категорій.

Перед сучасною школою стоїть завдання сприяти становленню дитини як неповторної індивідуальності, розвивати її творчий потенціал, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності. Традиційна методика переважно спрямовує учнів на запам'ятовування програмового матеріалу та його відтворення. Завдання інклюзивної освіти полягає в створенні нової школи: школи діалогу, школи, яку творять самі діти спільно з учителями. Узагальнення здобутків педагогічної теорії і практики дає змогу виділити основні ідеї особистісно орієнтованого навчання: школа складає частину життя; велика увага приділяється навчанню як процесу, а не як результату; активне залучення учнів до розв'язання проблем і планування, і т. д [3].

Практика свідчить, що уроки, побудовані на особистісно орієнтованій взаємодії, дають змогу здійснити індивідуальний підхід, стимулюють пізнавальну активність, навчають школярів визначати шляхи здобуття ґрунтовних знань, умінь і навичок.

У загальній педагогіці завданням інклюзії відповідає особистісно орієнтоване навчання, спрямоване як на навчання дітей без особливостей, так і на дітей, які мають особливі освітні потреби. Особистісно орієнтоване навчання